

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, הדס סופר-שבתאי

כרך 1, גיליון 4, דצמבר 2013

בין זכויות אדם למחאה סביבתית: הפייסבוק בשירות מאבקים אזרחיים באיראן

ד"ר רו צימט

עם התרחבות השימוש ברשתות החברתיות באיראן הפכה רשת הפייסבוק לזירת פעילות מרכזית לניהול מאבקים חברתיים ואזרחיים. מאמר זה יתמקד בשתי סוגיות מרכזיות, שהפכו בשבועות האחרונים מוקד לדיונים ערים ברשת: מצב זכויות האדם ומאבקים סביבתיים.

הוויכוח על אמנת זכויות האזרח: בין חזון למציאות

ב-26 בנובמבר פרסם נשיא איראן, חסן רוחאני, את טיוטת "אמנת זכויות האזרח". פרסום האמנה נעשה במלאת 100 ימים לממשלתו ובהתאם להבטחה שנתן במהלך מערכת הבחירות. הפרק הראשון של האמנה דן

בעקרונות הכלליים של זכויות האזרח ובמחויבות הממשלה לאכיפתן, וקובע כי כל האזרחים שווים בפני החוק, ללא הבדלי מין, מוצא אתני או שיוך מעמדי. הפרק השני, שהינו גם המרכזי באמנה, מנסח 141 זכויות אזרחיות בכל תחומי החיים, החל מהזכות לחיים ולבריאות, עבור דרך חופש המחשבה, הביטוי והעיתונות, וכלה בשקיפות שלטונית, רווחה, חינוך וצדק משפטי. במסגרת זו מתייחסת האמנה גם לזכויותיהן של קבוצות

חברתיות ייחודיות, בהן מרצים וסטודנטים, אנשים בעלי מוגבלויות, משפחות חללים, תושבי כפרים, בני שבטים ואף מיעוטים אתניים-לשוניים ודתיים. הפרק השלישי מתרכז בנהלי יישום האמנה, ומטיל את האחריות לכך על האגף לעניינים משפטיים בלשכת הנשיא.¹ פרסום האמנה עורר שיח נוקב בתקשורת האיראנית וברשתות החברתיות, ולקחו בו חלק משפטנים, עיתונאים ופעילי זכויות אדם. היו מי שהתרשמו מהאמנה וטענו כי עצם פרסומה מעיד על מחויבות הממשלה החדשה להבטחת הזכויות של אזרחיה. עם זאת, מרבית התגובות היו מסויגות. חוסר האמון שביטאו המגיבים נבע מכמה טעמים. הגולשים העירו נכונה כי אין באמנה חידוש - הזכויות המפורטות בה נכללות ממילא בחוקת איראן - ומכאן שהבעיה המרכזית היא הכשל לממשן. טענה אחרת הדגישה את העובדה שסעיפים רבים באמנה מכילים הסתייגויות המעקרות אותם מתוכן. כך, למשל, מכפיפה האמנה את חופש הביטוי לחוקיה ותקנותיה של הרשות השופטת, וגם זכותן של נשים להתלבש בהתאם לרצון מוגבלת, לאור הקביעה כי עליהן לעמוד באמות המידה האסלאמיות. טענה מרכזית נוספת התמקדה בעמימות הסעיפים העוסקים בזכויות המיעוטים הדתיים. הסעיף הקובע שוויון בין כלל האזרחים - כאמור, ללא הבדלי מין, מוצא אתני או שיוך מעמדי - מתעלם מאפליה על בסיס דת. כמו כן האמנה אינה מגנה על זכויות הבהאים, שאינם מוכרים כבני מיעוט דתי רשמי וסובלים מאפליה שיטתית וממוסדת. בסיכומו של עניין, גולשים רבים הביעו ספק ביכולת הממשלה לאכוף את האמנה, במידה רבה מפני שסעיפים רבים מתוכה נופלים תחת סמכותן של רשויות אחרות, ובראשן הרשות השופטת.²

השיח הנרחב שעורר פרסום טיוטת האמנה בתקשורת החברתית מהווה ביטוי נוסף למקום המרכזי שתופשות סוגיות הקשורות בזכויות האדם בשיח הציבורי באיראן. בין אם המדובר בחופש הביטוי והעיתונות, מצבם של אסירים פוליטיים, מדיניות ההוצאות להורג של המשטר או שאלות הנוגעות לזכויות המיעוטים, הדיון משקף פער הולך וגדל בין ציפיות הציבור מהנהגתם החדשה בראשות רוחאני למציאות בפועל. הפער נובע מכך שלצד התקדמות חלקית בתחומים הקשורים בזכויות אדם, בתחומים רבים אחרים לא חלה התקדמות מספקת, ולעיתים אפילו נרשמה נסיגה. כך, למשל, אף שבחודשים האחרונים שוחררו מספר אסירים פוליטיים, עשרות נוספים עודם בכלא, ובהם שני מנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית: מיר-חוסין מוסוי ומהדי כרובי. השלטונות אף עצרו לאחרונה כמה עיתונאים ואמנים ידועים; במקביל נרשמה עליה במספר ההוצאות להורג, ובכלל זאת של אסירים מקרב בני המיעוטים הבלוצ'י והכורדי.

לסיכום, ההפרה המתמשכת של זכויות האזרחים מעידה כי ממשלת רוחאני מתקשה לתמרון בין דרישות הציבור ללחצי הממסד הדתי השמרני, וכישלון זה מהדהד היטב בשיח המתנהל ברשתות החברתיות. משבר הציפיות עלול להחריף אם תיכשל ממשלת רוחני גם בפתרון המצוקות הכלכליות והחברתיות של האזרחים, ולאור האמור לעיל ניתן להניח כי בשלב הראשון ימצאו איראנים רבים במדיה החברתית במה לפורקן תסכוליהם.

הקרב על המים והתחזקות השיח הסביבתי באיראן

ב-29 בנובמבר קיימו אלפי אזרחים ממחוז ח'וזסתאן שלחופי המפרץ הפרסי הפגנת מחאה כנגד פרויקט "בהשת-י אבאד", שתכליתו להסיט את מי נהר הכארוון, העובר בשטח המחוז, למחוזות אספהאן, יזד וכרמאן שבמרכז המדינה. פרויקט זה הושק על רקע מאמצי השלטונות להקל על מצוקת המים החמורה הפוקדת מזה שנים את הרמה המרכזית של איראן, ומאיימת לייבש את נהר הזאינדה-רוד החוצה את העיר אספהאן.

הפרויקט להסטת מימי הכארון מעורר התנגדות נחרצת מצד תושבי ח'וזסתאן. במסגרת מחאתם יצרו אלו – בפעם הרביעית בתוך כחודשיים – שרשרת אנושית, ונשאו שלטים בגנות הפרויקט.³ התושבים מזהירים כי הפרויקט מסכן את המערכת האקולוגית של הנהר, וכי הכארון עצמו נמצא בתהליך התייבשות. בין היתר קובלים התושבים על מדיניותה המפלה של הממשלה, המפתחת חלק מהערים והמחוזות באיראן על חשבונם של אחרים. למחאת תושבי ח'וזסתאן הצטרפו לא מכבר גם שכניהם ממזרח, תושבי

מחוז צ'האר מחאל ובח'תיארי, שפתחו במאבק נגד פרויקט "תעלת גולאב". גם במקרה זה אמור הפרויקט להסיט מים, הפעם מנהר הזאינדה-רוז, למפעלים ותעשיות במחוזות יזד ואספהאן, וגם הפעם עולה הטענה כי מדיניות המים הממשלתית מפלה לטובה את המחוזות המרכזיים על חשבון הפריפריה. בהקשר הרחב יותר מתקשר המאבק הסביבתי של תושבי שני המחוזות עם המאבק ההיסטורי בין שלטונות איראן לבין המיעוטים האתניים-לשוניים בשטחה. במחוז ח'וזסתאן מתגוררים בני המיעוט הערבי, המהווים כשלושה אחוזים מאוכלוסיית איראן וסובלים מאפליה בוטה, מצוקה כלכלית והזנחה ארוכת שנים. מחוז צ'האר מחאל ובח'תיארי מיושב גם כן בבני מיעוט אתני-לשוני, המיעוט הלורי-בח'תיארי, שחלקים ממנו יושבים גם במחוז ח'וזסתאן.

חלק ניכר ממאבקם של תושבי שני המחוזות מתנהל ברשתות החברתיות. פעילי איכות סביבה השיקו בחודשים האחרונים כמה דפי פייסבוק, שזכו עד כה לאלפי "לייקים". הפייסבוק מהווה עבור המוחים ערוץ חשוב להעברת עדכונים שוטפים בנוגע לפעילות המחאה, ובמה לניהול שיח ער בנוגע לפרויקטים המאיימים על מקורות המים. לצד הביקורת בנושא המים מבטאים הדיונים המקוונים את התסכול שחשים תושבי המחוזות הפריפריאליים גם במובנים רחבים יותר לנוכח האפליה הנהוגה כלפיהם, ועולה מהם קריאה כוללת להפסקת האפליה הממשלתית בכל תחומי החיים.⁴ בד בבד, השיקו לאחרונה פעילים סביבתיים גם אתר חדש באנגלית בשם: "הצילו את נהר כארון" וכן מערכה ברשת טוויטר.⁵ בדרך זו מקווים המוחים להרחיב את המודעות למאבקם הן בקרב הציבור האיראני והן בדעת הקהל המערבית.

המאבקים לעיל מצטרפים לשורת מאבקים סביבתיים המתנהלים באיראן בשנים האחרונות וזוכים לביטוי נרחב ברשתות. בראשית מרץ 2013 פרצו עימותים אלימים בין כוחות הביטחון לחקלאים במחוז אספהאן בעקבות החלטת הממשלה להסיט מים למחוז יזד. גם התייבשות ימת אורומיה באזרביג'אן האיראנית עוררה שורת מחאות אלימות בשנתיים האחרונות בדרישה להציל את הימה. משבר זיהום האוויר הפוקד את הערים המרכזיות באיראן, ובראשן טהראן, ובמסגרתו הגיעו רמות הזיהום לכדי סכנה ממשית לבריאות הציבור, עורר גם כן גל של מחאות ציבוריות.

על רקע מאבקים אלו הפכה התקשורת החברתית לזירת מאבק מרכזית עבור פעילים סביבתיים. אם בעבר שימשו הרשתות החברתיות באיראן בעיקר לשיח בנושאים פוליטיים הקשורים במאבק בין תומכי המשטר למתנגדיו, הרי שכיום הן התרחבו ומשמשות גם כזירה לקידום מטרות אזרחיות וסביבתיות מגוונות. ריבוי הדפים, היוזמות והדיונים המקוונים משקפים נכונות גוברת מצד אזרחים איראנים להתגייס למאבקים גם

בנושאים אזרחיים וסביבתיים, והפגנות המחאה, שהתקיימו בשנה האחרונה בכמה מחוזות, מעידות כי מערכה זו זולגת מהמרחב הווירטואלי אל הרחובות.

חזרת הדת לרשת: פתהוללה גולן נגד ארדואן

חי איתן כהן ינרוג'ק

בחודש האחרון רעשו הרשתות החברתיות בטורקיה בעקבות עימות פומבי שהתפתח בין ראש הממשלה ארדואן למנהיג הרוחני של תנועת **היזמת** (שירות), פתהוללה גולן, סביב שאלת עתידן של המכינות האקדמיות בטורקיה. **היזמת** הוקמה על ידי גולן בשנות השישים כתנועה החותרת להטמעתן של אסלאם ליבראלי במארג החיים בטורקיה באמצעות מערכת החינוך. משנות השמונים היא החלה לצבור פופולאריות בזירה הציבורית, ולאחר עליית AKP לשלטון ב-2002, הפכה לשחקנית חשובה בחיים הפוליטיים, הודות לברית שכרתה עם AKP ותמיכתה בארדואן. משקיפים שונים מעריכים כי מספר תומכיה של התנועה כיום עומד על כמה מיליונים.

חרף השותפות ביניהם הסתמנה מאז שנות התשעים מתיחות גוברת בין ארדואן לגולן, שהחלה על רקע העדפת **היזמת** שלא לנקוט עמדה ברורה נגד ההפיכה הרכה שביצע צבא טורקיה בשנת 1997, בעקבותיה איבדה

מערכת החינוך – חוגי מכינה – אוניברסיטה

המפלגה האסלאמית את השלטון וארדואן הוכנס לכלא. גם עמידתו המפתיעה של גולן לצד ישראל במהלך משבר משט המרמרה ביוני 2010, והצהרתו כי היה על הטורקים לקבל את אישור ישראל להגשת הסיוע ההומניטרי לרצועת עזה, החריפו את המתיחות בין הצדדים. הכרזתו האחרונה של ארדואן על סגירת המכינות האקדמיות, ובכללן גם את אלו השייכות ל**היזמת**, הייתה בבחינת הקש ששבר את גב הגמל ביחסי גולן וארדואן. המכינות האקדמיות הן ממיזמי הדגל של **היזמת**. הן הוקמו תחת הנהגתו האישית של גולן כחלק מרשת של בתי ספר

פרטיים שמטרתה כפולה – פתיחת ההשכלה הגבוהה בפני תלמידים ממעמד סוציאקונומי נמוך מחד גיסא, והקניית השכלה דתית-אסלאמית, מאידך גיסא. הקמת המוסדות ותפעולם התאפשרה הודות לתמיכתם של אנשי עסקים עשירים המזהים עם **היזמת**, וקשריה עם חברות מסחריות ברחבי העולם שתמכו במיזם. פעילותן של המוסדות חשובה בעיני **היזמת** עד כדי כך שהיא מבטיחה לבוגריה – אותם מכנה גולן "דור הזהב – ביטחון תעסוקתי. ברי אפוא שהחלטתו של ארדואן עוררה זעם רב בקרב תומכי **היזמת** הרואים בצעד זה התנהלות רודנית מצדו של ארדואן, וניסיון ברור לחיסול התנועה. גולן עצמו כינה את ארדואן "פרעה" בתגובה לצעד.⁶

הביקורת הנוקבת כלפי ארדואן ו-AKP משתקפת היטב ברשתות החברתיות. תומכי **היזמת** מתריעים כי סגירת המכינות תפגע בצעירים משכבות סוציאקונומיות נמוכות, שרשת החינוך של **היזמת** מהווה עבורם

קרש הצלה.⁷ אחרים מבליטים את הטיעון שהעלה עיתונאי טורקי בכיר, אמרה אוסלו, לפיו סגירת המכניות של **היזמת** נועדה לרצות את המחתרת הכורדית בטורקיה, ה-PKK, הרואה באלו כור היתוך טורקי מובהק. מנגד טוענים תומכי AKP כי ביטול המכניות הוא צעד חיובי, שכן הוא יקל על משפחות שילדיהן לא זכו במלגות לימודים ומתקשות בתשלום שכר הלימוד הגבוה.⁸ השיח התלהט אף יותר עקב חשיפתו של עיתונאי בכיר, מהמט באראנסו, כי למעשה חותר ארדואן מזה שנים להביא לחיסול תנועת **היזמת**, אף שזו כאמור מהווה את אחד מעמודי התווך עליהן נשענת AKP. באראנסו חשף שהחלטה בעניין אף התקבלה במועצה לביטחון לאומי בשנת 2004. ארדואן, שנועק להתגונן מפני ההאשמות, טען כי ההחלטה מעולם לא הוצאה אל הפועל וקרא להעמיד לדין את באראנסו בגין בגידה וחשיפת מסמך מסווג (באופן אירוני נחשב באראנסו לאחד מחושפי פעילותה של הרשת המחתרית בצבא, **ארגנקון**, ולפיכך נתפש עד כה כבעל ברית של ארדואן). תגובתו של ארדואן לא הרגיעה את השיח הציבורי הגועש. המוני גולשים הביעו תמיכה בבאראנסו תחת הטענה לחופש העיתונות,⁹ ובו בזמן הגבירו את קריאותיהם להשאיר את המכניות האקדמיות על כן.

המתיחות בין היזמת לממשלה עלתה מדרגה נוספת עקב התפטרותו של חבר הפרלמנט, האקאן שוקור, הנמנה על AKP שהאשים את ארדואן בהפניית עורף לבני-בריתו הוותיקים. התפטרותו של שוקור עשויה להביא לאפקט דומינו ב-AKP וייתכן כי ארדואן עוד יופתע מהתפטרותיהם של עשרות חברי מפלגה שיתבררו כנאמני גולן ו**היזמת**. מהלכו של שוקור זכה לתמיכה נרחבת ברשתות.¹⁰ בין המגיבים היה גם חוסיין גולרג'ה, עיתונאי בכיר המזוהה עם **היזמת**, שהתריע על תגובה חריפה מצד התנועה. זו אכן הגיעה, בדמותו של מבצע רחב היקף שיזמה המשטרה בבוקר ה-17 בדצמבר בטענה לחקירת שחיתות ממסדית. פעילות המשטרה איששה במידה רבה את השמועות לפיהן ל**היזמת** זרועות ארוכות במשטרה ובפרקליטות המדינה. במסגרת המבצע נעצרו בניהם של שרי הפנים, הכלכלה ואיכות הסביבה, אנשי עסקים, ובכירים ברשויות המקומיות. בחיפושים אשר נערכו בבתייהם של החשודים נמצאו מיליוני דולרים שהוצפנו בתוך קופסאות נעליים. באופן טבעי לא נשארו הרשתות החברתיות אדישות למתרחש. בעוד שתומכי ארדואן נזעקו להגן על כבודו,¹¹ קראו תומכי **היזמת** וגולשים שאינם משתייכים למי מהמחנות למחאה נגד התנהלות המושחתת של בכירי ה-AKP.¹² ואומנם גילויי המחאה עברו עד מהרה מן הרשת אל הרחוב בדמות קופסאות נעליים שנערמו בפתח הבנק הממשלתי "האלקבנק", אחד המוסדות העומדים במרכז פרשת השחיתות.¹³

לעת עתה נראה כי לנוכח הלחץ הציבורי המשתקף, בין היתר, ברשתות החברתיות, כמו גם לנוכח הבחירות לראשויות המקומיות הקרבות שתערכנה במרץ 2014 ונתפסות כמבשרות של התוצאות של הבחירות הכלליות - החליט ארדואן לדחות את היוזמה ולאפשר את המשך פעילות המכניות עד לסוף 2015. אלא שלנוכח אירועי הימים האחרונים ייתכן שצעד זה הוא בבחינת מעט מדי ומאוחר מדי. על פתיחת החזית מול **היזמת** עלול ארדואן לשלם מחיר פוליטי כבד של פיצול הגוש האסלאמי הגדול שתמך בו עד כה. יתרה מזאת, המהלך מציג אותו ואת AKP באור שלילי המכתים את התדמית הלא-מושחתת אותה מתאמצים אנשי המפלגה לטפח זה שנים ומשרת בכך גם גורמי אופוזיציה אחרים, כמאליסטים וקבוצות אחרות. האירוע כולו חושף תופעה חשובה נוספת והיא כוחן של הרשתות הלא-רשמיות בממסד הטורקי, הפעם במשטרה ובמערכת המשפט.

דווקא ארדואן, כמי שהתריע על קיומן של רשתות כאלו ופעל לחיסול כוחה של ארגנקון לא היה צריך לזלזל ביכולת התגובה של **היזמת**.

משבר במפרץ: סירוב עומאן להצטרף ל"איחוד המפרצי"

מיכאל ברק

ב- 7 בדצמבר 2013 ספגה "מועצת שיתוף הפעולה של המפרץ" (GCC) מכה קשה שהעיבה על יוקרתה ועל טיב הקשרים בין שש חברותיה. שר החוץ העומאני דחה בתוקף את ההצעה הסעודית שהונחה לפתחה של ועידת מנאמה¹⁴ להקמת "איחוד מפרצי" מקרב מדינות ה-GCC, כמענה לאתגריהן הביטחוניים והכלכליים, ונוכח שאיפות איראן להגמוניה באזור המפרץ. עמדת עומאן, שאף איימה בפרישתה מהמועצה באם יוחלט על הקמת האיחוד, הובילה למשבר חריף ביחסים בינה לבין ערב הסעודית, ועוררה שיח קדחתני ברשתות החברתיות, בקרב סעודים ועומאנים כאחד.

בהכללה ניתן לומר כי התגובות הסעודיות ברשת פרשו את מהלכה של עומאן כבגידה בשותפותיה במפרץ וכהמשך ישיר של מדיניותה הפרו-איראנית, אשר באה לידי ביטוי במאמציה האחרונים לתווך בין איראן לארצות הברית במשא ומתן הסודי בנושא הגרעין. גולשים רבים התריסו כי בפנייתה לאיראן מוכרת עומאן את המפרץ "בעבור תומאן אחד" (מטבע איראני), שכן היא מאפשרת לאיראן להשתלט על המפרץ ולהפיץ בו את האמונה השיעית. ואומנם גולשים רבים טענו כי הגורם העדתי-דתי משמש כמניע עיקרי למהלך של עומאן. מחמד אל-שיח', פובליציסט ביומון אל-ג'זירה הסעודי, כתב כי הסולטאן קאבוס, שליט עומאן, משתייך לאסכולת המחשבה האבאדית (זרם מחשבה המזוהה עם כת הח'וארג' שאיננה שיעית או סונית) שהינה מיעוט השולט על הרוב הסוני במדינה. לטענתו, קאבוס חושש מפני הקמתו של איחוד מפרצי שיוביל להתחזקות סונית בארצו, בעוד הוא חותר להדירה ממוקדי השפעה. יתרה מזאת, את ההתקרבות האחרונה בין איראן

הסולטאן קאבוס והנשיא שמעון פרס. התמונה הועלתה לרשת תחת הכתוב: הסולטאן פועל בשקיפות ובניגוד ליתר מדינות המפרץ איננו חושש לחשוף את קשריו עם ישראל.

ועומאן הסביר אל-שיח' על בסיס אינטרס דתי-פוליטי משותף – החלשת הסונה במפרץ. אל-שיח' הזהיר את עומאן מפני נזקי הפרישה מן האיחוד, בהזכירו את הסיוע הכלכלי המאסיבי שהעניקו לה מדינות המפרץ בעבר. תגובות גולשים למאמרו של אל-שיח' ובפורומים אחרים שעסקו בסוגיה התריעו כי פרישה מה-GCC תהיה בעוכריה של עומאן, שכן "איראן תבלע [גם] אותה ואת יתר המדינות [במפרץ]".

לעומת זאת, תגובות הגולשים העומאנים התאפיינו במתן גיבוי מלא למהלכי המשטר ובדחיית ההאשמות בגין ניהול מדיניות פרו-איראנית. טענה נפוצה הייתה כי עומאן מעוניינת באיחוד עם יתר מדינות המפרץ, אולם לא כזה המושתת על אינטרסים צרים של ערב הסעודית, או בחריין ההולכת שבי

אחריה. הדיקן לשעבר של "אוניברסיטת הסולטאן קאבוס" צייץ ב"טוויטר" כי עומאן איננה נגד רעיון האיחוד לכשעצמו כי אם נגד אי הבהירות השוררת לגביו, ואף הזהיר מפני הסכנה הנשקפת ליציבות האזור באם יקום בו איחוד שכל תכליתו להוות משקל-נגד פוליטי לאיראן. טענה זו, כי היוזמה הסעודית לאיחוד המפרציות הינה תוצר ישיר של חשש סעודי מפני התחזקותה של איראן לנוכח הסכמה האחרון עם ארצות הברית, הפכה שגורה בקרב המגיבים. לצד זאת הדגישו גולשים עומאנים רבים כי מדינתם חותרת תמיד לסולידאריות עם שכנותיה, ואף טענו כי עומאן הוכיחה לעולם שהדיפלומטיה עדיפה על פני לוחמנות, ולראייה הצלחתה בשכנוע איראן לגשת למשא ומתן בשאלת מעמדם של שלושה איים (טונב הקטן, טונב הגדול ואבו מוסא) שנכבשה ב-1971 מידי האמירויות על ידיה.¹⁵ גולשים אחרים הטילו ספק בתרומת האיחוד לעומאן ואף העזו ללעוג לשותפה הסעודית. אחד הכותבים ציין בזלזול כי "מדינה שאיננה מעניקה שוויון זכויות לנשים, אינה יכולה להיות שותפה אמיתית באיחוד". גולש אחר תהה בלעג האם תסכים סעודיה לקבל פלורליזם מחשבתי במפרץ, ואילו מגיב נוסף קבע כי לא ניתן להגיע לאיחוד עם "אנשים המטילים עלינו דין כופר". כמו כן ציינו הגולשים העומאנים כי האיחוד בקרב מדינות המפרץ איננו מתבטא בכל המישורים, ולראייה, "הגבולות אינם פתוחים למעבר חופשי כמו באירופה".¹⁶

לסיכום, על רקע המתרחשות הגוברת בין ערב הסעודית לאיראן ניכר כי עומאן מעדיפה לנקוט עמדה ניטרלית על פני עמידה לצד ערב הסעודית כנגד איראן. יתר על כן, אף שהדברים אינם נשמעים בערוצים הרשמיים, מהתגובות ברשתות החברתיות עולה סלידה עומאנית ברורה ממדיניותה של ערב הסעודית, הנתפסת כמי שפועלת מתוך אינטרסים צרים על חשבון יתר מדינות המפרץ הערביות. מנגד מבטא השיח הסעודי ברשת תחושה של בגידה ותסכול עמוק, הן על רקע האיום האיראני הגובר, והן לאור החשש מפני התפרקות הדרגתית של השותפות המפרצית אשר עלולה להוביל לאובדן ההגמוניה הסעודית באזור לטובת זו האיראנית.

¹ <http://www.president.ir/fa/72975>

² <https://www.facebook.com/kambiz.nourozi/posts/1422262498005123> ;
<https://www.facebook.com/marzie.rasouli/posts/381273655340922> ;
<https://www.facebook.com/shahindokht.mowlaverdi/posts/375587695920247> ;
<https://www.facebook.com/shadisadr2012/posts/498331583615142>.

³ <http://www.mehrnews.com/detail/News/2167031>

⁴ <https://www.facebook.com/pages/%D8%AC%D9%84%D9%88%DA%AF%DB%8C%D8%B1%DB%8C-%D8%A7%D8%B2-%D8%AE%D8%B4%DA%A9-%D8%B4%D8%AF%D9%86-%D8%B1%D9%88%D8%AF-%DA%A9%D8%A7%D8%B1%D9%88%D9%86/206393149397393?ref=profile> ;;
<https://www.facebook.com/zendeheroodforall?ref=profile> ;<https://www.facebook.com/ab.4mb?ref=profile>.

⁵ <http://www.save-karoun.org/>.

⁶ "Fethullah Gülen'den çok sert dersane açıklaması", Radikal, November 15, 2013,
http://www.radikal.com.tr/turkiye/fethullah_gulenden_cok_sert_dersane_aciklamasi-1160956 [Accessed in: December 16, 2013]

⁷ #DemokrasilerdeKapatmaYOK #DershaneHakkıGelecekHakkı #DershaneyleGelenADALET
#MilletinEseriKAPATILAMAZ #EğitimdeHakArayışınıKARALAMA #DayatmaKabulEdilemez
⁸ #DershaneGerçeği #TürkiyeBuAyıbıHakEtmiyor
⁹ #HaberAlmaHakkıEngellenirse #BasınÖzgürlüğüneDARBE #FişlemeSuçturSAVUNULAMAZ
#BlowToPressFreedomInTURKEY #HürBasınGerçekDemokrasi
¹⁰ #MilletinVekiliHakanŞükür
¹¹ #ErdoganıSizeYedirmeyiz #GüvenimizTamLiderimizErdogan
¹² #TarihiYolsuzlukveRüşvetSkandalı #operasyonunadı
¹³ Ayakkabı kutusu, #yolsuzluklobisi, Ayakkabı dünyası
¹⁴ פורום הביטחון האזורי המתקיים מדי שנה בבח'רין בהשתתפות נציגים ממדינות האזור והעולם כולו.
¹⁵ <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1925518/>
¹⁶ #عمان_ضد_الاتحاد_الخليجي
#عمان_تعارض_توحد_الخليج
#عمان_تستعيد_جزر_الامارات
<https://twitter.com/alshaikhmhmd>